

Van Natzweiler-Struthof tot Pat O'Leary via Palmyre...

door Michel Mandl

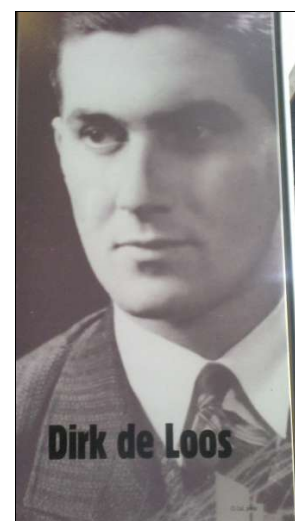
vertaling Michel Top

De context

“Ever heard of Natzweiler?”. Dat was niet mijn geval tot op het ogenblik dat onze Nederlandse buurvrouw in Leefdaal ons enkele jaren geleden vertelde dat zij ieder jaar een herdenkingsceremonie organiseert voor de overlevenden van het concentratiekamp Natzweiler in de Elzas.

Dit sprak ons natuurlijk aan, maar slechts druppelsgewijze vernemen we dat Dirk de Loos haar vader en Nederlandse weerstander van het eerste uur daar bijna een jaar heeft verbleven alvorens overgebracht te worden naar Dachau wanneer de Geallieerde troepen naderen. Hij overleeft deze buitengewone onmenselijke internering en wordt vanaf 1964 de voorzitter van de Nederlandse vriendenkring van oud-gevangenen van Natzweiler, waarvan hij medestichter is. Bij zijn dood in 1990 neemt zijn echtgenote, een vroegere weerstandster, de fakkel over en sinds enkele jaren is onze buurvrouw Marjolijn de spil van de vriendenkring.

In 1960 wordt een nationaal necropool opgericht op de kampsite en het Nationaal Gedenkteken van de Deportatie wordt door Generaal De Gaulle ingewijd. Met zijn 52.000 gevangenen van 31 verschillende nationaliteiten, zijn 22.000 gevangenen overleden tijdens de deportatie of dodenmarsen, wordt de site van het kamp Natzweiler een belangrijk centrum in het nationale Franse geheugen.

In april 1985 brengt President Mitterrand er een bezoek en in 2005 wordt het Europees Centrum van de gedeporteerde Weerstander daar ingewijd door President Jacques Chirac. Het herdenkingsmuseum is gebouwd op een kelder van gewapend beton van 120m lengte en is symbool geworden van de onderdrukking en uitputting van de gedeporteerden als gevolg van de dwangarbeid en slagen. Sinds 2011 is de site als historisch monument geklasseerd.

Vorig jaar naar aanleiding van de herdenking ter gelegenheid van de 70ste verjaardag einde kampen en van het grootste concentratiekamp op Franse bodem in 2014 vereert President Hollande de herdenkingsceremonie met zijn aanwezigheid.

De Necropool boven op het kamp.

Natzweiler-Struthof 2015

Toen ik vernam dat onze burens van plan waren om binnenkort terug te keren naar Nederland had ik mijn verlangen geuit om aan de traditioneel in september door en voor de enkele Nederlandse overlevenden en hun familie georganiseerde ceremonie te mogen deelnemen. Drie van de vier nog overlevenden waren aanwezig: Ernst Sillem (92), de verenigingsvoorzitter Jaap van Mesdag (93) en Jen “Skippy” de Vaal (93). Uiteraard buitengewone persoonlijkheden... We komen hierop terug.

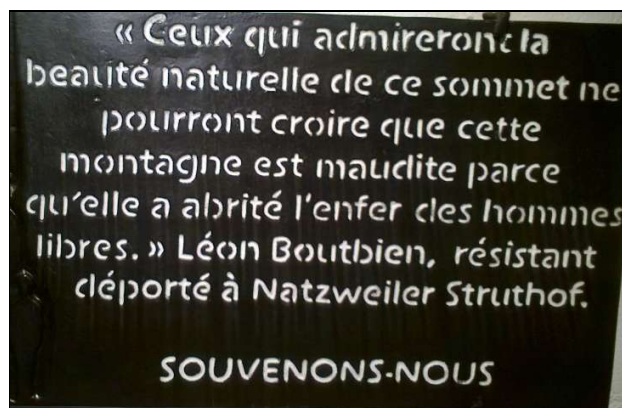

Van rechts naar links, Ernst Sillem, Mr Berger (Luxemburgse vertegenwoordiger), Jaap van Mesdag, Skippy de Vaal en zijn zoon.

Een vijftiental familieleden hadden de verplaatsing gemaakt naar deze plaats van een bijzondere schoonheid waarvan men echter snel bewust wordt dat deze voor de tienduizenden

gedetineerden een echte lijdensweg was. Veertig procent van de hierna vermelde gevangenen hebben nooit de vrijheid terugzien.

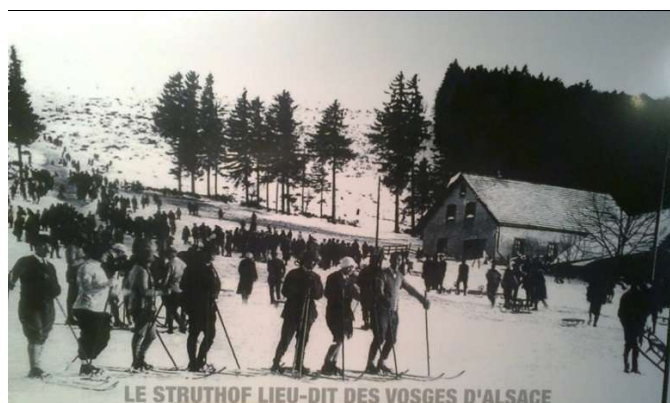
Het kamp met zijn vele bijgebouwen, de “Kommando’s”, bestond uit een meerderheid van Polen (13.600), Russen (7.586), Fransen (6.781), Hongaren (4.403), Duitsers (3.703), maar ook uit Nederlanders (676), Belgen (387) en proportioneel talrijk, Luxemburgers (416).

Vanuit het kamp ontwaart men de Sint-Odiel berg met in het centrum van de foto het sanatorium Schirmeck, het enige visuele contact met de buitenwereld preciseert Ernst.....

De kampplaats werd initieel gekozen omwille van de nabijheid roze granietgroeven van de Vogezes waarvan de stenen gebruikt zullen worden voor de megalomane bouwwerken van de nazileiders, meer bepaald voor de enorme faraonische constructies in Neurenberg en Berlijn van de Rijksarchitect Albert Speer¹. De roze granietsteen is broos, fijngemalen en met lijm gemengd kunnen hiermee de meest gewaagde architecturale projecten gerealiseerd worden.

Voor de Eerste wereldoorlog was Natzweiler-Struthof ondemeer een vakantieoord voor de Duitse bourgeoisie. Al voor de oorlog had kolonel ingenieur en geoloog Blumberg, lid van de Deutsche Erd und Steinwerke (DEST) een SS mijnbedrijf opgericht door Himmler in 1938, in de winter van 1939/40 de site ontdekt.

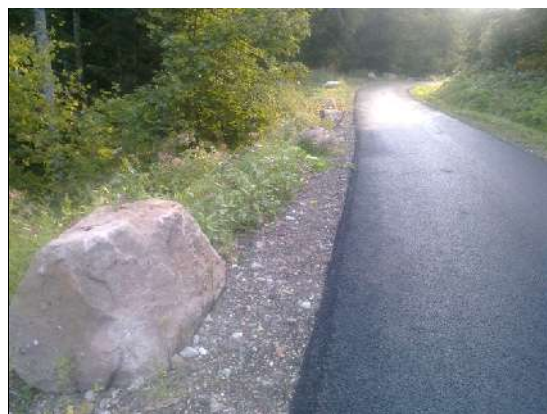
Op de achtergrond, het hotel van Struthof waarvan een bijgebouw omgevormd zal worden als gaskamer.

¹ Verklaring van Albert Speer betreffende deze projecten “I was perfectly aware that (Hitler) sought world domination... At that time (1939) I asked nothing better. That was the whole point of my buildings. They would have looked grotesque if Hitler had sat still in Germany. All I wanted was for this great man to dominate the globe.

Het kamp is in de eerste plaats bedoeld voor politiek gedeporteerden uit de Europese weerstandsgroepen..... in zeer brede zin zoals we straks zullen zien. De mannen worden ingezet voor uitputtende werken in de groeven. Later zal hun werkkraft georiënteerd worden naar de wapenindustrie. Duizenden gevangenen zullen verplicht worden om ten voordele van de economie III^{de} Rijk te werken.

De steengroeven.

Nu liggen deze stenen nonchalant langs de wegen...

De Rijkskanselarij.

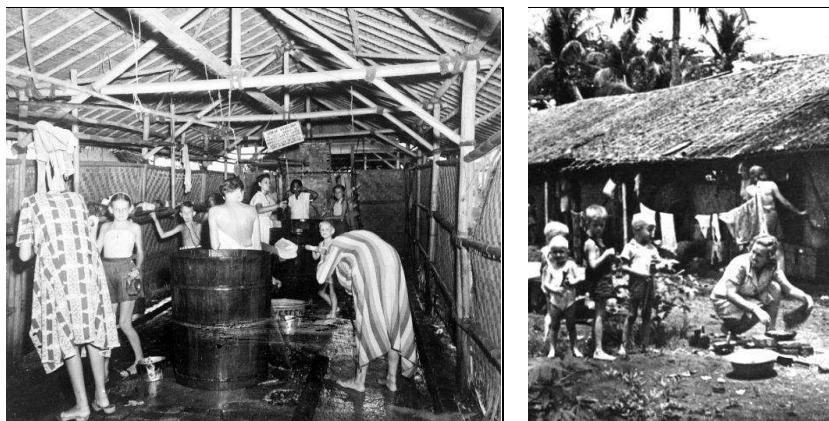
De Zeppelin tribune te Nuremberg.

De avond van mijn aankomst bij het diner dat om 6 uur werd genomen teneinde nog naar de site van het kamp te kunnen gaan voor de fakkelwake, bevond ik mij onmiddellijk onder bekenden. Links van mij zat de Adjunct-Militaire Attaché op post in Parijs, een Overste helikopterpiloot van de Nederlandse Marine, die mij vertelde dat zijn vader in 1964 vlieginstructeur was geweest in Brustem. In datzelfde jaar was ik er leerling piloot en ik herinner nog zeer goed zijn vader, Jan Poortman, een indrukwekkende piloot van de Koninklijke Marine. De wereld is klein.

Tegenover mij een koppel waarvan de vrouw haar vader verloren heeft hier in Natzweiler. Hij was gerangschikt onder “Nacht und Nebel”² (NN) en was bijgevolg verdwenen zonder enig spoor na te laten. Slechts twee jaar na de oorlog verneemt de familie het overlijden in

² “Nacht und Nebel” (NN): Nazi-decreet van 7 december 1941: “de personen die een gevaar voor het Reich betekenen moeten wanneer eens aangehouden overgebracht worden naar Duitsland (de Elzas maakte sinds zijn annexatie volledig deel uit van Duitsland) om er uiteindelijk in het absolute geheim te verdwijnen. Het is duidelijk dat de beulen over leven en dood van de gevangenen beschikten. Hun terechtstelling was slechts een kwestie van tijd.

Natzweiler van echtgenoot en vader. Ook haar man heeft een speciaal traject doorlopen. Gedurende meerdere jaren was hij als klein ventje gevangene in een Japans kamp in Nederlands Indië. Deze kampen moesten niet onderdoen voor de K-L (Konzentrations-Lager) van de nazi's. Ik vroeg hem of hij ooit over deze ongelooflijke periode uit zijn leven heeft kunnen vertellen. Hij antwoorde dat hij op dat ogenblik te jong was om zich de omstandigheden nog te kunnen herinneren maar dat zijn zuster (toen 11 jaar) hierover een boek heeft geschreven.

De Japanse kampen in Nederlands Indië. Tal van kinderen delen het leven van hun ouders.

De overlevenden

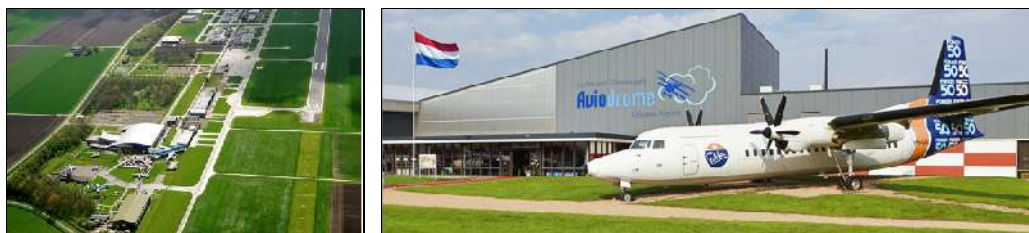
Rechts van mij heb ik het geluk en de eer om naast Jaap van Mesdag te zitten, een van de nog drie overlevenden van het kamp.

Op internet kan men lezen: *“Nederlandse gedeporteerde die door de Duitse politie werd aangehouden toen hij per kano het Verenigd-Koninkrijk probeerde te bereiken. Hij krijgt het statuut NN en wordt in het kamp Amersfoort geïnterneerd, daarna in Vught. In juni 1943 wordt hij naar het kamp Natzweiler-Struthof in de Elzas gedeporteerd. Hier werkte hij in het groeve-Kommando, nadien in de demontage en reiniging van vliegtuigmotoren. Nadien wordt hij overgebracht naar Dachau tot aan de bevrijding van de kampen in 1945”*.

Onze buurman Hans, de echtgenoot van Marjolijn, had mij reeds over deze persoon gesproken.

Na de oorlog heeft Jaap de luchtvaart als hobby evenals de middelen om het te beoefenen. Hij wordt niet zomaar burgerpiloot... oordeel zelf. Als jonge piloot maakt hij alleen de oversteek van de Atlantische Oceaan aan boord van een eenmotorige Mooney.

Inn 1974 richt Jaap in Lelystad een centrum op voor de restauratie van oude toestellen. Hij is de oprichter van de Vereniging “De vroege vogels/The Early Birds”, vereniging goed gekend bij de Belgische piloten door haar regelmatige deelname aan Fly In's en andere samenkomsten van oude vliegtuigen in Europa. Zo was Jaap dikwijls aanwezig met zijn toestellen in Deurne en Kiewit.

Lelystad vliegveld, een must voor elke luchtvaart fan.

Het internet vermeldt nog dat Jaap in 2008 de onderscheiding “Ridder in de Orde Oranje Nassau” heeft ontvangen, dat hij in juni 2015, 93 jaar oud, de presidentsfakkel van de vereniging heeft doorgegevenen als erevoorzitter werd aangesteld. Jammer genoeg vermindert zijn gezondheid de laatste maanden en moet hij zich met een rolstoel verplaatsen.

Jaap van Mesdag in Deurne in 2005. Rechts, bij het opstarten van één van zijn toestellen.

Wat ik niet wist is dat Jaap en de actuele voorzitter van de “Vereniging oud-gevangenen Natzweiler” Ernst Sillem elkaar sinds hun humaniora kennen. Zij hebben al hun studies samen gedaan en samen het plan opgevat om per opblaasbare kano naar Engeland te vluchten.

« Aux héros et martyrs de la déportation. La France reconnaissante. »

Jaap van Mesdag draagt de eerste fakkel.

Na de fakkelwake die me toelaat een eerste keer het kamp Natzweiler-Struthof te ontdekken, vertelt Ernst (iedereen spreekt elkaar aan bij de voornaam) in eigen persoon mij hun ontsnappingspoging. In de nacht van 31 augustus 1942 leggen de twee handlangers hun frêle vaartuig in zee. Ze hebben besloten om naar Engeland te gaan teneinde de overweldigers te bevechten. Jaap is een uitstekend muzikant en heeft de ambitie om in de muziekkapel van de RAF te spelen... Daarom heeft hij zijn trompet meegenomen. Ernst van zijn kant wil dienstnemen in de Marine. Maar het weer wordt slechter en hun kano maakt water. Na 5 uren vechten tegen de elementen, uitgeput, beslissen zij om de aandacht van de Duitse kustwacht te trekken door SOS signalen met de trompet te geven. Met succes, maar aan land gebracht worden zij onmiddellijk opgesloten. Ernst verduidelijkt in het Frans daarna in het Nederlands *“en fait nous leur devons la vie, mais nous étions loin de nous douter où cela allait nous amener. We dachten dat ze ons deze kwajongensonderneming niet zo zwaar zouden aanrekenen, dat we zo weer vrij zouden zijn”*. Zoals nu gekend hebben de gebeurtenissen echter een dramatische wending genomen: Amersfoort en Vught in Nederland, Natzweiler van juni 1943 tot september 1944 en nadien Dachau tot aan de bevrijding door de Amerikanen op 29 april 1945.

Samen nemen Ernst en Jaap in het gezelschap van Skippy de Vaal, de derde overlevende, deel aan de 51ste Nederlandse herdenking van Natzweiler. Ernst neemt nog maar sinds een tiental jaar hieraan deel. Na de oorlog was hij naar Marokko geëmigreerd waar hij een belangrijke planter werd in zuidelijk Marokko. Wanneer in de jaren 70 al zijn bezittingen worden aangeslagen vestigt hij zich in de Périgord waar hij konijnen gaat fokken. Ernst is een zeer sympathiek personage met een grote levenswijsheid.

“Voor Jaap van Mesdag, was het zijn laatste deelname aan de herdenkingsceremonie in Natzweiler. Inderdaad, deze fervente luchtvaartliefhebber heeft ons op vrijdag 23 oktober 2015 verlaten op de gezegende leeftijd van 93 jaar”.

Toen we s 'anderendaags voor de officiële plechtigheid naar het kamp waren teruggekeerd toonde hij mij de appelplaats: *daar ben ik Knock Out (K.O.) geslagen. Hij verklaart nader “ op de bewuste dag had ik echt geen goesting om te werken. Gezien de totaal belachelijke opdrachten had ik mij onder*

mijn bed verstoppt. Jammer genoeg werd ik verraden. De volgende morgen werd ik voor alle gevangenen door een brutale wachter met een vuistslag neergeslagen. Terug bij bewustzijn wist ik niet meer wie ik was noch wat ik daar deed. Beetje bij beetje kwam mijn geheugen terug en de volgende dag was ik terug aan het werk ondanks mijn hersenschudding. Hierdoor heb ik begrepen om niet meer op te vallen, om op de achtergrond te blijven. Dat heeft mij veel geholpen... nadien ook in het leven”.

De officiële plechtigheid

De dag nadien zijn we samen met de muzikanten en een tiental jonge Nederlandse militairen naar het kamp teruggekeerd. De plechtigheid wordt door mijn buurvrouw Marjolein geleid. Ze kwijt zich perfect van deze taak. Zij voorziet ondermeer de neerlegging van een

bloemenkrans door een BENELUX delegatie. Met Ernst en de Luxemburgse vertegenwoordiger buigen wij ons voor de Necropool om eer te betuigen aan de talloze gedeporteerden die het leven hebben gelaten in het kamp Struthof en de bijhorende “Kommando’s” in de omgeving.

Meerdere personen namen het woord. Kolonel Blaquière, de Militaire Attaché, herinnerde aan de bedoeling van deze herdenking.

Na de beschrijving van de onmenselijke werkomstandigheden voor de gedeporteerden, verwees hij ook naar het lijden van de families die voor altijd zonder nieuws van hun zoon, vader of familielid zijn gebleven: “” *Loodzwaar werk was het, 12 uur per dag stenen bikken en sjouwen. De sfeer in het kamp was grimmig; het was wel duidelijk dat het hier om leven of dood ging; iedere misstap of onhandigheid zou fataal kunnen zijn. Iedere dag waren er doden. Mannen en vrouwen die spoorloos dienen te verdwijnen. Nacht und nebel, dat betekent eigenlijk: ze moeten zich in stilte, in het geheim, in de nacht en in de mist, letterlijk en figuurlijk, eenvoudig kapot werken. Zware lichamelijke arbeid, tekort aan eten, nauwelijks sanitaire voorzieningen, ijzige koude, mist en regen. Geweld was toegestaan voor alle SS-ers en de familie zou nooit meer iets horen.*

Elk jaar komen we in september bij elkaar, hier in Natzweiler: om onze mensen te herdenken, maar ook om niet te vergeten dat die lange lijst elke dag nog groeit ook in andere landen. Elk jaar doen we dat, ook om na te denken: om te beseffen dat we de strijd tegen onrecht, uitbuiting, discriminatie, de strijd voor vrijheid en vrede nog steeds moeten voeren. Ook nu nog. Daarom zijn we hier, daarom gedenken we en daarom zijn we stil”.

De Directrice van het “Europees Centrum van de gedeporteerde weerstand”, Mevrouw Frédérique Neau-Dufour, maakt ook de link met de actualiteit door de barbaarsheid van de zogenoemde “Islamitische Staat” in het Midden-Oosten te vergelijken met de wreedheden van de nazi’s en waarvoor zij “*in niets moeten onderdoen voor de nazi-ideologie*”. Hieraan toevoegend dat wij niet onverschillig en passief kunnen blijven voor deze gruwel.

Ik denk dat het inderdaad tijd is dat deze fanatici, die hun visie aan de wereld willen opleggen en tabula rasa willen maken met het verleden door beschavingscentra uit de Oudheid zoals Palmyre te vernietigen, een tegenstander ontmoeten in staat om hen te vernietigen. Want zoals de nazi-ideologie, is de terreur die de zogenoemde “Islamitische Staat” uitoefent op de mensen in de veroverde gebieden zo schrikwekkend waardoor we de actuele exodus kennen. Zoals toen, zijn de voornaamste gebruikte wapens: indoctrinatie bij de opvoeding en in het onderwijs, blokkering van pluralistische informatie en terreur.....

Over enkele bewonderingswaardige Belgen

Om te eindigen zijn we naar de voet van het kamp gegaan bij het gebouw dat werd gebruikt om de gedetineerden te ontvangen, maar ook... als crematorium. In de holte waar de as werd verstrooid werd een kleine muur gebouwd waarop herdenkingsplaatjes werden aangebracht met de verschillende landen die onder de nazi-barbarij geleden hebben. In 1969 heeft een

Belgische delegatie er een werk van de kunstenaar **Dolf Ledel**³(1893-1976), een groot Belgische vaderlander en weerstander, geplaatst.

Hulde aan de Belgen.

Marjolein herinnert zich dat in het verleden ook andere Belgen aan de herdenking hebben deelgenomen. Zij refereert naar dokter Bogaerts die zij persoonlijk heeft gekend en die meermaals lovend wordt vernoemd in het boek van Robert Steegman “Struthof” dat in 2005 verscheen in “Editions La Nuée Bleue”.

En natuurlijk citeert ze mij een van onze meest beroemde weerstanders, legerarts Albert Guérisse genoemd Pat O’Leary. Over hem lezen we op internet:

“One of the most well-known inmates at Natzweiler-Struthof was Albert Guérisse, a medical doctor and a resistance fighter from Belgium. Guérisse was in charge of an escape route for downed Allied pilots, called the PAT line. He used the code name Patrick O’Leary, the name of a Canadian friend. In March 1943, Guérisse was arrested in Toulouse after the escape line was infiltrated and betrayed by French collaborator Roger Le Neveu.

Guérisse was first sent to the Neue Bremm prison camp in the German city of Saarbrücken, then to the infamous Class III camp at Mauthausen in Austria; June 20, 1944 he became an inmate at Natzweiler, along with three other SOE agents.

When the Natzweiler camp was evacuated in early September 1944, Guérisse, Stonehouse, Sheppard and Hopper were taken to Dachau along with the other prisoners. They arrived on September 6, 1944.

At Dachau, Guérisse became the leader of a group of prisoners who formed the International Committee in the camp. When the US Seventh Army arrived in Dachau, they found that the Commandant and most of the guards had left and the Committee had taken control of the camp. Dachau was liberated on April 29, 1945.

Guérisse and the other English Officers had managed to survive Mauthausen, Natzweiler and Dachau, three of the worst camps in the Nazi concentration camp system.”

³ Tijdens de nazibezetting verbergt en helpt Dolf Ledel collega’s die door de bezetter worden vervolgd. Gewapend weerstander, wordt hij verplicht om tijdens de Naamse campagne onder te duiken. Gedurende vele jaren heeft hij bv de Duitse schilder Félix Nuszbaum onderdak verschaft tot aan zijn verklikking in 1944.

Te Dachau, Guérisse op de tweede rang met zwarte mantel. In 1946, in uniform van de Navy, met zijn toekomstige bruid.

In juni 1946 wordt hij aangeduid als lid van de Commissie Oorlogsmisdaden op het Neurenberg proces. Na zijn demobilisatie bij de Royal Navy vervoegt hij onder zijn echte naam zijn oorspronkelijke eenheid, het 1ste Regiment Lanciers te Spa.

In 1951 neemt hij als vrijwilliger dienst in het Belgisch bataljon dat onder UNO mandaat in Korea vecht. Hij onderscheidt zich door onder vijandelijk vuur een gekwetste soldaat te redden.

In 1953 wordt hij gestationeerd in Keulen als adjunct-Commandant van de Medische Dienst 1ste Belgische Korps en vanaf 1961 is hij Commandant van de Medische Dienst Belgische Strijdkrachten in Duitsland.

Hij gaat in 1970 op pensioen met de graad van Generaal-Majoor.

Albert Guérisse overlijdt op 26 maart 1989, 77 jaar oud.

Men kan slechts bewondering hebben voor een dergelijke man. Dezen die hem in Duitsland gekend hebben herinneren hem als een sterk toegankelijke man van een grote eenvoud. Dit is eveneens zo voor de Nederlandse vrienden die ik in Natzweiler heb ontmoet. Deze eenvoud heeft Generaal Guérisse tot op het einde van zijn leven behouden zoals zijn laatste wilsbeschikking aantoont om zijn dood pas bekend te maken na zijn begrafenis. Hij wou niet dat er teveel ruchtbaarheid werd gegeven voor een man *“die slechts zijn plicht gedaan had”*.

